

dat het geloof een sterke kracht is tegen die machten, die strijd voeren tegen het zenuwstelsel. Alleen door een innige en diepe overtuiging te wekken, die in de eerste plaats bij den opvoeder of onderwijzer zelf aanwezig moet zijn, door een wereldbeschouwing te geven, die naast een ernstig pessimisme ook een heerlijk optimisme schenkt, alleen daardoor kan ik heil verwachten van den factor godsdienst voor de geestelijke hygiëne van het kind.

De groote beginselen, in den Bijbel neergelegd, zijn van ontzaglijke waarde om den mensch geestelijk te vormen, om hem staande te houden te midden van tegenspoed en rampen, om hem steun te geven bij het vele onbevredigde, dat het leven ons biedt.

Door den Bijbel wordt de zin voor het ware, goede en schoone ingeprent, worden nederigheid en ootmoed aanbevolen en een heerlijk altruïsme geleerd „God lief te hebben en den naaste als zichzelf”.

Neemt men ook de psychische factoren als oorzaken voor de psychosen aan en de ervaring leert al te duidelijk, dat zij niet gemist kunnen worden, dan moet ook aan den steun, dien we in den strijd kunnen verkrijgen, een belangrijke plaats ingeruimd worden.

Langen tijd stelde men zich tevreden met de hereditaire praedispositie, waardoor feitelijk het zoeken naar psychische factoren wel wat op den achtergrond geschoven werd. Ik geloof, dat we goed doen uit te spreken, dat van zulk een absoluut gedetermineerd zijn geen sprake is en dat de producten der nieuwere letterkunde in dit opzicht schromelijk overdrijven.

Wel staat het vast, dat men bij nauwkeurig onderzoek steeds meer in de gelegenheid is om op psychische factoren te stooten, die in elk geval van belang, in sommige gevallen de hoofdzaak zijn, bij het ontstaan der psychosen.

Mogen wij als beoefenaars der natuurwetenschappen wel spreken van psychische factoren?

Deze vraag moet telkens opduiken bij den psychiater en terwijl hij bij alle vakken geleerd heeft zooveel mogelijk naar objectieve resultaten te streven, vindt hij hier elementen van geheel anderen aard.

Het heeft vooral ook in den laatsten tijd niet aan schrijvers ontbroken, die zich verzetten tegen het gebruik van wat zij noemen een bijzondere psychologische taal. Laten filosofen, theologen en juristen spreken over bewustzijn, wil, gewaarwording, lust- en